

KÖNYVSZEMLE

Belső képek. Dr. Hintz Györgyné Boros Ella (1885–1975) műkedvelő fényképész hagyatéka, szerkesztette BLOS-JÁNI Melinda (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület – Exit Kiadó, 2021), 211 p.

Az idén húszéves Sapiencia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem film, fotó és média szakának tanára, Blos-Jáni Melinda szenvedéllyel kutatja fel a sokszor rejtegetett, vagy éppen porosodó, netán külföldön vesztére váró erdélyi vonatkozású fényképalbumokat, kép-kollekciókat. Egy-egy amatőr album szerzőjéről kiderülhet, hogy művészlélek volt, kísérletező szellem, esetleg technikai újításokat alkalmazott. De legalább is valamit megőrzött a korabeli városképből, ruhadivatból, a családi és társasági élet mozzanataiból. Mai tudásunk szerint: a képeket digitalizálva meg lehet őket őrizni az örökévalóságának. Még szerencsésebb őket nyomtatott albumban közzétenni, mert így – szakszerű kommentárokkal kísérve – a szélesebb közönség is saját kincsévé teheti a képsorozatot.

Úgy tűnik, Blos-Jáni Melinda albumsorozatát kíván indítani a fellelt fényképhagyatékokból. Figyelme egyelőre a Kolozsvárt a KAC (Kolozsvári Athletikai Club) keretében 1928-tól működő fotószakosztály, majd az 1932-től helyébe lépő Tassar-Teke Társaság tagjainak hagyatékára irányul. Ez utóbbinak egy gazdagon illusztrált év-

könyvalbuma is fennmaradt. Elnöke Hintz György gyógyszerész, szellemi vezetője Éjszaky Ödön jogászdoktor, amatőr fényképész volt. Az első kép-gyűjtemény Orbán Lajos felvételeit tartalmazza a két világháború közötti Kolozsvárról, s *Látható Kolozsvár* címmel jelent meg 2018-ban. Most ugyanabban a formátumban került sajtó alá a Hintz Györgyné mintegy 1500 felvételt tartalmazó hagyatékából egy válogatás. A szerkesztő négy munkatársat kért fel, hogy dolgozataikkal világítsák meg a képek keletkezésének társadalmi és családi hátterét, nőmozgalmi vonatkozásait, a korszak fényképészeti törekvéseit és albumkultúráját. Az előszó rámutat, hogy akár „kivándorolt képek” is lehetne az album címe, mert a leszármazottak az 1980-as évek végéig rendre kivándoroltak, többnyire Németországba. Az eredeti albumokat néha szétszedték, mert terhes lett volna egyben kijuttatni. Ott aztán összekombinálták őket más családi képekkel. Kovács Hintz Edit, a fényképek szerzőjének Geisenheimban élő unokája bocsátotta a felvételeket és albumokat a kötet szerkesztőjének rendelkezésére. A képek digitális feldolgozá-

sa Tóth Orsolyának és Mira Marincsanak köszönhető.

A kötet bevezető tanulmányát *Két kolozsvári polgárcsalád találkozása* címmel alulírott jegyzi. 1907 májusában a dr. Hintz György, a legrégebb kolozsvári patika tulajdonosa és Boros (Gabri)Ella – az unitárius papnevelő intézet tanárának, dékánjának, Boros Györgynek a lánya – házasságkötése méltán keltett feltűnést. Két tekintélyes polgárcsalád került rokoni viszonyba.

A Hintz családnak a Főtér északi sarokházában működő gyógyszerháza 1573-ig vezeti vissza múltját. Az akkori városi apóteka a főtéri templomot övező épületek egyikében működött. Többnyire a Felvidékről érkezett német ajkú bérlők vezették. A város aztán 1727-ben eladta a patikát az akkori bérlőnek, Schwartz Sámuelnek. Nála inaskodott a késmárki születésű Mauksch Tóbiás, aki Schwartz halála után megvásárolta a gyógyszerháza. Ő költöztethette azt a sarokházba. Maukschnak két feleségétől 18 gyermeke született, de közülük csak kettő volt fiú. A házasságok révén a Mauksch család rokonságba került a város patriciusrétegeivel. A kisebbik fiú, Mauksch János Márton örökölte a patikát. Ennek egyik lánya, Matild Hintz György kolozsvári lutheránus lelkész felesége lett, őrá szállt a gyógyszerháza. Hintz segesvári szász család sarja volt. Hintzék fia, Hintz György József (1840–1890) örökölte a gyógyszerháza. Az Unitárius Kollégium elvégzése után Bécsben

szerezett gyógyszerészmesteri diplomát és doktorátust. Ő lett az első erdélyi gyógyszerészdoktor. 1863-ban vette át a családi patika vezetését. Utóbb a Ferenc József Tudományegyetemen magántanárrá habilitáltak, s ettől fogva a gyógyszerészképzés itteni alapembere lett. A tekintélyes Groisz család Emma lányát vette nőül, házasságukból született Hintz György Károly (1874–1956), aki már Kolozsvárt szerzett doktorátust, s 1898-ban vette át az örökségét képező apóteka vezetését. Ő volt a vőlegény. A menyasszony családjának múltja kevésbé kötődik a kincses városhoz. Unitárius székely köznemesek voltak. A tordátfalvi kisbirtokos Boros Sándor és Páll Julianna házasságából született öt gyermek neve ismert. Közülük a legnagyobb és legkisebb fiú jutott Kolozsvárt fontos tisztségbe: György és Sándor. Mindketten székelykeresztúri algimnáziumi évek után kerültek Kolozsvárra a kollégiumba. Az egyik a papi, a másik a tanári pályát választotta. Boros Sándor a kolozsvári egyetemen szerzett matematikatanári diplomát, s 1888-tól tanított a kollégiumban. 1893-ban igazgatónak választották. Ő indította meg a tanintézet modernizálását, s alatta kezdődött az új kollégiumépület felhúzása. 1900 júniusában hirtelen meghalt. Boros György (1855–1941) a kollégiumban működő teológiai kurzus elvégzése után kijutott a londoni Manchester New College-ba, ahol nemcsak szaktudását mélyítette el, de jól megtanult

angolul is. Hazatérte után 1880-ban ő lett az unitárius papnevelő intézet egyetlen rendes tanára, főleg az ószövetségi tudományokkal foglalkozott. Ő fejlesztette ki a kollégiumtól rendre függetlenedő teológiai akadémiát, amelynek dékáni tisztségét is hosszasan betöltötte. Nevéhez fűződik a valóságos műveltség terjesztését felvállaló Dávid Ferenc Egylet megalapítása 1885-ben, s lapjának, az *Unitárius Közlönynek* az elindítása 1888-ban. Az egyletben a nők is szerephez jutottak, 1902–1908 között a *Közlöny* külön rovata, majd melléklete a *Nők Világa*.

Boros 1882-ben nősült meg. Feleségül vette a kollégium híres latintanárának, Kovácsi Antalnak a Róza (1864–1938) lányát. Ebből a házasságból 1885 és 1895 között született a három leány: Gabriella, Irén, Rozália. Borosné kitanulta a bőrdíszműves mesterséget, s mikor rászorult, ebből tartotta fenn családját. Az egyházi nőmozgalomban is vezető szerepet vállalt. Boros Györgyöt az egyház 1900-ban kiküldte Amerikába, hogy ott az erdélyieket képviselje az Amerikai Unitárius Társulat fennállásának 75. évfordulóján. A Harvard Divinity School ekkor díszdoktorrá avatta, ő az első erdélyi unitárius doktor-lelképásztor. 1910-ben egyházi főjegyzővé választották, 1928-ban pedig elnyerte a püspöki széket. Tíz évvel később egyházi belső egyenetlenségek miatt kénytelen volt nyugdíjazását kérni. Egyházi-felekezeti munkái mellett főművé-

nek tekinthető 1927-ben megjelent Brassai Sámuel-életrajza.

Boros Ella az akkori kolozsvári művelt polgárcsaládok lányainak útját járta. Beírátták a De Gerando Antonina vezette Felsőbb Leányiskolába. Az itt szerzett tudással nem elégedett meg, úgyhogy elvégezte a tanítónőképzőt is, sőt a Női Ipariskolában szintén néhány kurzust hallgatott, mesteriséget tanult. Ő is megtanulta a bőrdíszművességet, az ipartárgyak festését.

A fiatal házaspár 1907-ben a főtéri Hintz-ház emeletén rendezte be lakását. Itt születtek gyermekeik: Éva (1908–1986), György (1912–1989) és Gábor (1918–1989). Közülük György és Gábor vitte tovább a gyógyszerési pályát. György örökölte a patikát. Neki Guráth Ilonával kötött házasságából három gyermeke született: Edith (1937, Kovács Lászlóné), György József (1939–1992), aki gyógyszerész lett, illetve Márta (1942–2005, Siklódi Attiláné).

Boros György még az 1920-as évek elején az Erzsébet út tetején megvett egy elég nagy telket. Ez a korábbi kollégiumi tornakertből lett kiszakítva. Azt ugyanis fel kellett parcellázni, másként a román állam kisajátította volna. A Boros-telekre aztán a püspök is villát építtetett, s a Hintz házaspár is. Az övéket Moll Elemér tervezte, s 1934-ben a Főtérről oda költöztek át. Főtéri lakásukat átadták idősebb fiuknak a patikavezetés gondjaival együtt.

Miután az Erzsébet úti ingatlanokat 1944-ben rekvirálták, Hintzék kénytelenek voltak visszaköltözni a főtéri házba. Ott hal meg 1956-ban id. Hintz György, akit mint felügyelő gondnokot a lutheránus templomból temettek. Felesége még közel két évtizedig ott élt az oldalsó szárny egy szobájában. 1975 novemberében combnyaktörést szenvedett, megoperálták, de belehalt. A patika 1948-as államosítása után a két Hintz fiú állami gyógyszerárakban dolgozott nyugdíjazásáig.

Hintzné Boros Ella a maga korában szokatlan módon nemcsak a háztartás vezetésére és a gyermeknevelésre fordította minden energiáját, hanem teniszezett, fényképezett, autót vezetett. Még öregkorában is bőrmunkákat készített, bútorokra, kancsókra festett népi motívumokat. Patikájuk államosítása után ezekkel még pénzt is keresett, mert férje nyugdíj nélkül maradt. E sorok írója személyesen ismerte a rokon körhöz tartozó Ella nénit, aki húsvéti öntözéskor mindig valamilyen emléktárggyal ajándékozta meg. A Hintz-ház régi bútoraival, műtárgyaival, képeivel, szobraival mindig a múlt egy itt maradt hírnökének tűnt.

Földszintjén ezt még hangsúlyosabbá tette az ott működő Gyógyszerészeti Múzeum patinás berendezésével.

Szerencsés ötlet volt a szerkesztő részéről a bevezető tanulmány után beiktatni a Hintz és Boros családok öt nemzedékének a leszármazási tábláját.

Bokor Zsuzsa tanulmánya *A csendes szemlélő. Dr. Hintz Györgyné Boros Ella fotográfiáinak társadalomtörténeti kontextusai* címet viseli. Ez részben elismétli az előbb már bemutatott életrajzi adatokat, s főleg a sajtó segítségével próbálja körvonalazni, hogyan vett részt az 1897-es gyermekbáltól kezdve Ella a társadalmi, nőmozgalmi életben. Mit tanult otthon, milyen ideálokat oltottak belé a De Gerando-iskolában, a tanítónőképzőben? Miért járhatott ipariskolába? Milyen elvárásokkal szembesült fiatal feleségként, anyaként? Milyen szerepet vállalt az unitárius nőmozgalomban egy ideig éppen elnökösködő anyja mellett? 1940 őszétől a Baross Szövetség Női Táborának díszelnöke lett. Ez felkarolta a háziipart, terjesztette a keresztény magyar ideálokat. A továbbiakban egy fejezet az unitárius nőideált próbálja kimutatni a Dávid Ferenc Egylet megnyilvánulásából és az édesapa, Boros György nőknek írt imádságoskönyvéből és cikkeiből. Perczelné Kozma Flóra nézeteit így összegzi: „Bár a nő családban betöltött hagyományos szerepét nem kérdőjelezte meg, mégis úgy vélte, hogy a nő nem zárkozhat be a családi életbe”. Boros véleménye: a nő „nemcsak hogy spirituálisabb alkat, mint a férfi, hanem gyöngé, érzékeny, olvadékony, félénk, nincs önbizalma, nem tudja verbalizálni az érzelmeit, bánatos”. Borost a nőügyben „visszafogott, tartózkodó modernitás jellemezte”. (Boros nőekkel kapcsolatos viszo-

nyulásáról a nyomtatásban megjelent naplójából is lehetett volna idézni!) A Nőegyleti munka című fejezet főleg a két világháború közötti helyzetet elemzi, amikor „az erdélyi regionális identitáskonstrukció egyik fontos szimbóluma volt az erdélyi nő”. Milyen női szervezetek léteztek ekkoriban? Ella csak unitárius vonalon vállalt szerep szerepet. A fényképész anyát külön fejezetben jellemzi. Ella tökéletesen felvállalta a családanyai szerepet. Erről a fotóalbumok tanúskodnak. Itt hosszas visszatekintés olvasható az anyaszerep vállalásáról különböző korszakokban, ez hogyan tükröződik a festészetben. Ella is megrendezi képeit, ezeken néha rájátszik híres festményekre. A maga módján művészkedik. Összegzésként: „A fényképész a korabeli polgárság nőideáljának megfelelő képben mutatja meg magát: szerető, gondos anyaként, aki gyermekeiért él, összetartja családját és rendezi otthonát, és tisztelettel fordul az idősebb generáció felé (szüleiről, férje szüleiről is rendszeresen készít képeket). Ugyanakkor a fényképezőgép egy rendkívül modern eszköz arra is, hogy a családját és munkáját rögzítő fotós szembenézhesen önmagával, érzelmeivel, saját pályájával, amely kizárólag a családanyaság irányába tolódott el”.

E tanulmány olyasmiket próbál Ellával kapcsolatban tisztázni, amikre jóformán csak a fényképekből tud következtetni. Nem hivatkozik esetleg

naplójára, leveleire (lehet, hogy nem őrződtek meg), nem érdeklődött a le származottaktól, akikből még néhányan jól ismerték Ellát. Véleményünk szerint Ella néni egy gondos háziasszony és családanya volt, aki minden kötelességének az elvárások szerint eleget tett. Nyilván segítségére volt legalább egy cseléd lány, szakácsnő, pesztra, akiket irányítani kellett. Lehet, hogy többet törődött gyermekeivel, mint más osztályabeli édesanya. Szerény modernsége abban nyilvánult meg, hogy a fennmaradó szabadidejét nem kizárólag kézimunkával, barátnői beszélgetéssel és olvasással töltötte, hanem autót vezetett és fényképezett. Sőt művészkedett is. Ezt még a kortársak elnézték neki. Nem úgy, mint mostanság a „modern nőideálként” felmagasztalt Bornemisza Elemérnének az extravagáns viselkedését, amit csak titokban csodáltak, de nyilvánosan megszóltak.

Újvári Dorottya a fotóalbumok kutatója, itteni dolgozata is e témakörbe vág. *A szalonasztalról a könyvespolcra: fényképalbum-történet a második világháborúig* cím alatt a nemzetközi szakirodalomra alapozva meghatározza, hogy mi is a fényképalbum, mi volt a szerepe. Egykor a polgári lakások enteriőrijéhez tartozott, ott feküdt egy-két példánya a szalonasztalon, s mikor már elfogyott a társalgási téma, bele lehetett lapozni valamelyik albumba, s rögtön az ősök képe felidézett élettörténeteket, kedves anekdotá-

kat. Az albumokat technikai kivitelezésük, díszítőelemeik szerint és létrehozási szándékuk alapján lehet csoportosítani. „A nők ezen keresztül bemutathatták saját élethelyzetüket, megkonstruálhatták identitásukat.” Az album története a reformáció koráig nyúlik vissza, amikor a peregrináló diákok diáktársaik és tanáraik bejegyzéseivel, rajzaival állítottak össze baráti albumokat, emlékkönyveket. A 19. században kezdtek a hollandiai protestáns nők is emlékkönyveket készíteni, amelyekbe idézeteket, verseket, dalszövegeket másoltak be. Magyarországon a reformkortól kezdve vált divattossá az albumkészítés. A 19. század végére az album elsősorban a fényképalbumot jelentette, már nyomtattak is tematikus albumokat. Eleinte a fényképek műteremben megkomponált felállításban készültek. A vizitkártyák már többnyire csak portrét tartalmaztak. Szerencsés esetben a kártya hátuljára vagy szélére felírták az ábrázolt személy nevét. A hordozható modern Kodak típusú kis fényképezőgépek már mindenhova elkísérték tulajdonosukat, felvételeikből születtek az amatőralbumok. Ezek aztán egy-egy nemzedék életének legszebb pillanatait örökítik meg. Az album létrehozása kézimunkát is igényelhet. Ella, a bőrdíszműves ezen a téren is remekelt. Néhány albumához művészi borítót készített. Mások hímzéssel díszítették a borítókat. A legegyszerűbbek voltak a textilborítások. A borító lehetőleg

összhangban állott a szalon berendezésével.

A kötet szerkesztő, Blos-Jáni Melinda írása foglalkozik leginkább magukkal a fényképekkel: *Belső képek. Ella, a műkedvelő fotográfusnő cselekvési terei*. Megállapítja, hogy a hagyatékot „nézhetjük biográfia és autobiográfia nem verbális változataként, családi fotógyűjteményként, Erdély emancipálódó női társadalmának le nyomataként, helytörténeti forrásként (amint előbb láthattuk), de a fényképezés kultúrájaként, esztétikai nyelvezetként is”. (Szegény Ella néni hogy elcsodálkoznék e megállapításon! Ő aligha akart többet, mint családi fotóalbumokat hagyni az utódokra.) A közel 1500 darab fénykép 1910 és 1940 között keletkezett, s betekintést nyújt egy polgári család mindennapjaiba, a családtagok közti viszonyba. Sajnos csak két album (*Épül a ház 1934–35; Edith gyermekkori képei 1937–1939*) maradt meg eredeti elrendezésében és kötésében. A többi albumot a kitelepedéskor szétszedték, s a legidősebb fiú, Gyurika próbálja Németországban újrendezni őket. A képek keletkezéséről a fotótörténész érdekes adalékokat nyújt: Ellának volt saját laboratóriuma, ő hívta elő a képeket többféle technikát használva. Mi több, a csoportképekből szeretett kinagyítani személyeket, részleteket. Így portrék születtek. Ezeket gyakran kerek vagy ovális formában nagyította ki, hogy díszesen bekeretezhető legyenek.

Néha még ollóval is körbevágta őket. Itt olvashatunk Ella és a nyilvánosság kapcsolatáról. 1916-ban jelentkezett először kiállításon felvételeivel. Az 1920-as évek végén a KAC fotókiállításain szerepel. Végül a Tessar-Teke Társaságban talál méltó közösségre, ennek elnöke ugyanis férje volt. De minden bizonnyal a férj feleségét képviselte a fényképezés közt. A szerző megállapítása szerint Ella fényképeinek két privát szféra a fő témája: „gyermekkor és enteriőr”. Belülről láttatja a kolozsvári polgári életmódot és gyermekei felcseperedését. Különösen érdekes az *Épül a ház 1934–35* című album, mert részletesen dokumentálja a két világháború közötti polgári lakáskultúra kellékeit. „A fotókon megörökített gyermekkor, a képekbe zárt teretek védelmet nyújtanak az otthon, a család univerzumának az idő múlása ellen” – állapítja meg a szerző.

Mira Marincaş, a képek feldolgozója rövid írásában *Egy analóg fényképgyűjtemény digitális feldolgozásáról* címmel árul el titkokat és tanulságokat. Ella szerette a képek alakját változtatni. Ugyanazt a jelenetet akár több változatban is megörökítette, más-más háttérrel biztosítva. A laboratóriumban pedig nemcsak egyszerűen előhívott, hanem a technika segítségével újraalkotta a képeket. Különböző árnyalatokkal és papírtípusokkal kísérletezett. A kész kép felületére aztán ráfestett, néha retusált. A jobbító szándékkal viszont néha meghamisíthatta a képe-

ket. Ella szigorúan családcentrikus volt. Csak családtagokat fényképezett. Pillanatképein mindig az életöröm tükröződik, még ha hétköznapi tevékenységről is szólnak.

Mindegyik íráshoz számos lábjegyzet és gazdag szakirodalom felsorolása társul. A lapszélen pedig futnak a szöveget illusztráló képek, egy részük éppen az Ella felvétele.

A közel 120 lapra terjedő fényképreprodukciókat négy téma köré csoportosította a szerkesztő: Portrék, Életképek, Életterek és enteriőrök, Városképek. Közülük a portrészorozat a leggazdagabb. Boros György képeivel indul, köztük az a palástos portré az első, amelyet utóbb festménnyé dolgoztak át, s jelenleg a Vallásszabadság Házában, a volt püspöki lakban látható. Aztán Boros Györgyné és id. Hintz Györgyné képei következnek már társulva a gyermekképekkel. A gyermekek fényképei a kisgyermekkortól kezdve a legkülönbözőbb beállításokban, élethelyzetekben készültek. Néha maga Ella is megjelenik a képen, ilyenkor más kattinthatta el a gépet. Van a család három férfigenerációját és négy női generációját megörökítő csoportkép is.

Míg a portrék többnyire beállított képek, az Életképek sorozatba olyan felvételek kerültek, amelyek a család életének valamelyik mozzanatát ellessék, megörökítették. Majdnem mind szabadtéri felvételek: kerti, nyaralási jelenetek, korcsolyázás, fürdés, kirándulás, kocsikázás, teniszezés, galamb-

etetés. Itt is többségben vannak a gyermekképek.

Az Életterek és enteriőrök sorozatba bekerült képek már várostörténeti jelentőséggel bírnak. Néhány felvétel a Főtér-sarki Hintz-házat örökíti meg. Ezekből kiderül, hogy a 30-as évek közepén történt az a renoválás, amely megfosztotta vakolatdíszeitől a házat. (A jelenleg folyó renoválás visszaállítja a korábbi állapotot.) Betekinthetünk a szobák egy részébe is. Antik és biedermeier bútorok, szőnyegek, drapériák és képekkel teleaggatott falrészek tűnnek elő. Ellátogathatunk az Erzsébet-úti Hintz-kertbe, s ott követhetjük a villa építésmenetét. Végül betekintést kapunk a villa belső tereibe. Bár itt sem hiányoznak az antik bútorok, több a tér és a fény, már a

népművészeti tárgyak is helyet kapnak. Nem hiányzik a terasz sem. A Városképek fejezetbe mindössze hat felvétel került. A kolozsváriak mind a Hintz-ház ablakából készültek, s a Főtér keleti sorát örökítik meg 1929-ben. A szerkesztők részleteket nagyítottak ki az eredeti felvételtől. Ugyanígy a két nagyszebeni patikakép is egymásból készült nagyítás.

Dr. Hintz Györgyné Boros Ella a családja számára készítette a felvételeket. Néha a művészhajlam érezhető megkomponálásukban. Képei ma már kordokumentumok, megérdemlik a közzétételt. Reméljük, hogy Blos-Jáni Melinda még számos kötettel gyarapítja most megindult fényképtörténeti sorozatát.

Gaal György